

Генезис нових видів судових експертиз та експертних спеціальностей

Лариса Дереча

кандидат біологічних наук, старший науковий співробітник, учений секретар, Національний науковий центр «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України, м. Харків, Україна, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6044-2068>, e-mail: derecha@hniise.gon.ua

Андрій Дереча

судовий експерт, Науково-дослідний центр судової експертизи у сфері інформаційних технологій та інтелектуальної власності Міністерства юстиції України, м. Київ, Україна, e-mail: derechaandrej@gmail.com

Поліна Назаренко

науковий співробітник, Національний науковий центр «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України, м. Харків, Україна, e-mail: polinanazarenko821@gmail.com

У статті розглядається генезис нових видів судових експертиз та експертних спеціальностей. Наведено перелік видів судових експертиз, започаткованих останнім часом. Показано, що формування нових видів судових експертиз пов'язано насамперед із потребами судочинства, викликами сучасності, які диктують необхідність пошуку нових підходів щодо вдосконалення судово-експертної діяльності.

Ключові слова: *судова експертиза; генезис судових експертиз; розвиток судових експертиз; нові види судових експертиз.*

Genesis of New Types of Forensic Expertise and Expert Specialties

Larysa Derecha, Andrii Derecha, Polina Nazarenko

The article examines the genesis of new types of forensic examinations and expert specialties. A list of types of forensic examinations that have been introduced recently is provided. It is shown that the formation of new types of forensic examinations is primarily related to the needs of the judiciary and the challenges of modernity, which dictate the need to find new approaches to improving forensic expertise.

Keywords: *forensic examination, genesis of forensic examinations, development of forensic examinations, new types of forensic examinations.*

Питання генезису нових видів судових експертиз є надзвичайно важливим, оскільки детермінує комплексний критерій, що органічно поєднує об'єкт, предмет судової експертизи, завдання та методи експертного дослідження.

Сьогодні перед Україною стоять глобальні виклики, які вимагають чіт-

ких, злагоджених і науково обґрунтованих кроків для їх подолання. Повномасштабна війна росії проти України призвела до значних руйнувань житлової, промислової, транспортної та енергетичної інфраструктури у багатьох містах, містечках, селищах нашої країни, принесла загрозу миру

і безпеці європейського континенту, призвела до порушення стабільності та рівноваги в глобальному вимірі. В умовах воєнного стану зростає актуальність судової експертизи, що займається документуванням воєнних злочинів та вирішенням інших завдань, важливих для правосуддя.

На цей час пріоритетними напрямками генезису судово-експертної діяльності є розвиток її інституційних та організаційних засад; удосконалення системи професійної підготовки та підвищення кваліфікації експертних кадрів; поліпшення матеріально-технічної бази; розвиток міжнародного співробітництва у сфері судової експертизи та криміналістики тощо.

Розвиток судової експертизи в Україні тісно пов'язаний з діяльністю судово-експертних установ інших держав та ефективним обміном знаннями й досвідом у сфері судової експертизи і криміналістики. Наразі виникає потреба у подальшому розширенні міжнародної співпраці, сучасному науково-методичному забезпеченні проведення досліджень у судово-експертних установах Міністерства юстиції України. Така щільна співпраця сприяє більш ефективному вирішенню складних теоретичних і практичних завдань, пов'язаних із застосуванням спеціальних знань задля встановлення істини та перемоги правосуддя. Міжнародна співпраця судово-експертних установ України потребує подальшого вдосконалення, як-от створення спільних методик експертних досліджень, зокрема у галузі судових експертиз за новими напрямками,

що дасть змогу ефективно впроваджувати передовий досвід і наукові розробки, підвищувати ефективність взаємодії судово-експертних установ.

Сьогодні пріоритетними напрямами діяльності науково-дослідних установ судових експертиз є запровадження міжнародних стандартів у сфері судово-експертної діяльності, удосконалення системи професійної підготовки судових експертів, покращення матеріально-технічної та науково-методичної бази судово-експертних установ; підвищення якості судово-експертного забезпечення правосуддя. Поряд із розвитком науково-методичного забезпечення важливе практичне значення мають формування та запровадження нових видів судових експертиз і експертних спеціальностей.

Отже, чинниками, що зумовлюють розвиток судово-експертної діяльності, є науково-технічний прогрес і виклики сьогодення, які мають величезний вплив на формування нових наукових знань, що стимулює появу нових засобів та методів у розкритті й розслідуванні злочинів; процес інтеграції та трансформації знань з інших наук; вплив запитів практики виявлення та розкриття злочинів, зокрема спрямованих на вирішення першорядних завдань, що виникли під час розслідування військових злочинів, скоєних через збройну російську агресію проти України. З появою нових об'єктів експертного дослідження та формуванням нових експертних завдань розробляють нові методичні рекомендації та методики,

виникають нові види судових експертиз та експертних спеціальностей.

У сучасних умовах до судової експертизи висувають якісно нові вимоги, що стимулюють упровадження найсучасніших досягнень науки і техніки для вирішення як традиційних, так і нових експертних завдань, проведення роботи зі створення нових методик і методичних рекомендацій [1]. Завдяки інтеграції науково-технічних досягнень та появі принципово нових методів і засобів, оснащенню науково-дослідних установ судових експертиз Міністерства юстиції України сучасним технічним обладнанням стали можливі дослідження традиційних об'єктів судових експертиз на більш високому інформаційному рівні, що забезпечує проведення оглядів об'єктів дослідження у складних умовах та важкодоступних місцях, вирішення експертних завдань, які раніше не вирішувалися.

Протягом останніх 10 років до Переліку видів судових експертиз та експертних спеціальностей, за якими присвоюється кваліфікація судового експерта фахівцям науково-дослідних установ судових експертиз Міністерства юстиції України, додано такі нові види судових експертиз, як експертиза військового майна, водно-технічна, авіаційно-технічна, військова експертизи, експертиза технічного стану ліфтів, електротранспортна, ветеринарна, гемологічна, інженерно-механічна, історико-археологічна, теплотехнічна експертизи та експертна спеціальність «Молекулярно-генетичні дослідження» у межах біологічної експертизи [2].

Процес формування нових видів судових експертиз супроводжується як розробленням нових методів і засобів експертного дослідження традиційних об'єктів, так і вдосконаленням уже відомих засобів та методів дослідження нових об'єктів, вирішенням нових експертних завдань. Перспективні напрями розвитку нових видів судових експертиз та експертних спеціальностей обговорюють на засіданнях відповідних структурних підрозділів і вчених рад науково-дослідних установ судових експертиз. Рішення щодо запровадження нових видів судових експертиз приймається на засіданнях відповідних секцій Науково-консультативної та методичної ради з проблем судової експертизи при Міністерстві юстиції України [3]. Остаточне рішення приймається на засіданні Координаційної ради з проблем судової експертизи при Міністерстві юстиції України, до повноважень якої належить, зокрема, створення нових методів дослідження та впровадження нових видів судової експертизи [4].

Наразі здійснюють значний обсяг нещодавно започаткованих експертних досліджень. Так, за допомогою молекулярно-генетичного аналізу вирішують нові завдання, зокрема ідентифікують особу на рівні індивідуально-конкретної totoжності. Новітнє програмне забезпечення *Skeleton-ID* на основі штучного інтелекту є інноваційним для ідентифікації особи, має високий ступінь достовірності (з використанням черепно-лицевого накладання, порівняння облич, біологічного профілювання тощо), що дає

зможу судовим експертам проводити дослідження тривимірної моделі черепа людини шляхом порівняння з її прижиттєвими фотографіями для надання висновку про їхню тотожність.

Окрім того, одним із актуальних і перспективних напрямів діяльності судових експертів є дослідження, пов'язані з криптовалютою, яка набуває дедалі більшого поширення в Україні й інших економічно розвинених країнах. Слід зазначити, що терористи та екстремісти використовують електронні платіжні системи та криптовалюту з метою підготовки та приховування злочинів, що потребує від фахівців розроблення нових методів і підходів до аналізу та відстеження криптовалютних транзакцій. Співробітники науково-дослідних установ судових експертиз наразі розробляють методичні рекомендації з проведення комплексних судових експертиз з питань визначення обсягів, вартості та декларування криптовалют, а також дослідження транзакцій у криптовалютних системах за проведення комп'ютерно-технічних експертиз, що загалом сприяє розвитку інструментарію комп'ютерно-технічної експертизи у сфері цифрової економіки.

Україна поступово накопичує важливий досвід у захисті власної IT-інфраструктури від кіберзагроз сучасності та протидії виявам кібертероризму. Питання дезорганізації роботи інформаційних систем і мереж, протиправної діяльності осіб в умовах активізації кібервтручань є дуже актуальним особливо зараз, під час збройної агресії росії проти України. З огляду на це актуалізується необхід-

ність виявлення ознак стороннього кібервпливу й моделювання можливих ситуацій такого впливу з прогнозуванням відповідних наслідків. Інтенсивне поширення інформаційних мереж, передусім інтернету, поглиблює проблематику, пов'язану з кіберзагрозами, що сприяє збільшенню кола фахівців судово-експертних установ України та закордоння, залучених до вирішення цих питань.

Отже, станом на сьогодні склалися об'єктивні передумови для формування нових видів судових експертиз та експертних спеціальностей, запровадження яких здійснюється шляхом внесення змін до нормативно-правових актів України (Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень [5], Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень [6], Положення про Центральну експертно-кваліфікаційну комісію при Міністерстві юстиції України та атестацію судових експертів [2]), розроблення програм підготовки судових експертів, а також тестових завдань для проведення автоматизованого анонімного тестування осіб, які виявили намір здобути кваліфікацію судового експерта.

Актуальність розроблення нових напрямів судової експертизи (дослідження причин і наслідків надзвичайних подій у рудній та нерудній галузях; дослідження матеріалів, речовин та об'єктів з особливими хімічними, біологічними й радіаційними властивостями; фармацевтичні дослідження; антропологічні дослідження тощо)

зумовлена необхідністю розширення доказової бази судочинства шляхом виявлення даних на основі дослідження нових об'єктів експертизи та їхньої інформаційної платформи. Це дасть змогу якісніше реалізувати вимоги сучасного законодавства щодо захисту інтересів держави, прав і свобод громадян.

Наведені приклади нових напрямів судових експертиз переконливо свідчать про сталість і динамічність процесу розвитку та вдосконалення судово-експертної діяльності.

Перелік джерел посилання

1. Дереча Л. Н. История развития судебно-экспертных учреждений. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. 2013. Вип. 13. С. 527–538. URL: <https://khrife-journal.org/index.php/journal/issue/view/14/2013-1> (дата звернення: 25.03.2025).
2. Положення про Центральну експертно-кваліфікаційну комісію при Міністерстві юстиції України та атестацію судових експертів : затв. наказ. Мін'юсту України від 03.03.2015 р. № 301/5 (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0249-15#Text> (дата звернення: 25.03.2025).
3. Положення про науково-консультативну та методичну раду з проблем судової експертизи при Міністерстві юстиції України : затв. наказ. Мін'юсту України від 27.03.2012 р. № 470/5 (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0460-12#Text> (дата звернення: 25.03.2025).
4. Положення про Координаційну раду з проблем судової експертизи при Міністерстві юстиції України : затв. постановою КМУ від 16.11.1994 р. № 778 (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/778-94-%D0%BF#Text> (дата звернення: 25.03.2025).
5. Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень : затв. наказ. Мін'юсту України від 08.10.1998 р. № 53/5 (у редакції наказу Мін'юсту України від 26.12.2012 р. № 1950/5; зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#Text> (дата звернення: 25.03.2025).
6. Науково-методичні рекомендації з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень : затв. наказ. Мін'юсту України від 08.10.1998 р. № 53/5 (у редакції наказу Мін'юсту України від 26.12.2012 р. № 1950/5; зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#Text> (дата звернення: 25.03.2025).